

Ciceros fempunktsplan

- 1. Inventio** = samla fakta, stoff, på olika platser samt **evidentia**, understödjande vittnesmål, citat från kända personer eller annan fakta, allmängiltiga sanningar som ordspråk. Här kom senare Roms store talare Cicero med några nycklar till som är mycket bra att komma ihåg när man samlar stoff. Kipling transkriberade dem till följande lilla poem

I have six honest servicemen who taught me all I know. They are **What** and **Why** and **When** and **Where** and **How** and **Who**?

Vad och Hur hade inte Aristoteles med men visst hjälper det med ytterligare två. Han menade också att man skulle fråga sig: *Med hjälp av vad?*

- 2. Dispositio** = hur man bygger upp en talkropp. **a) Exordium**, inledningen, hur du fångar dina åhörare med hjälp av en historia eller varför inte en sak du skall tala om. Man kan chocka publiken, ställa retoriska frågor eller vad som helst bara man INTE ber om ursäkt för att man står där framför sina åhörare. Är det viktigt för talaren kan han/hon tala med en intensitet som gör att det blir viktigt för dem också. Här är det bra att tänka på **ethos**. **b) Narratio**, hur själva händelseförloppet skall beskrivas. Den skall vara kort och klar och inte desto mindre viktigt, sannolik. **c) Propositio**, tesen man vill få fram i talet, kan bestå av en enda mening. **d) Partitio**, här presenterar man talets delar men det behöver man inte göra. **e) Argumentatio**, argumentationen som senare utvecklades till att bestå av två delar 1. **Probatio** - förargument som **irefutatio**, vederlägger argumenten. Aristoteles älskade antiteser som det möjliga mot det omöjliga eller gott mot ont. Slutligen kommer **f) Conclusio** eller **Peroratio** som det kallas idag. En kort appell skall tala om vad talaren förespråkar. Om talaren använt sig av en cirkeldisposition är det ett bra sätt att avsluta med en uppmaning som får folk att fatta det talaren först började med. Det kan till och med vara en känslomässig vädjan.
- 3. Elocutio** - stil och utsmyckning av språket. Som ett äppelträd bland skogens träd, så är den jag har kär bland sönerna... Höga Visan 2: 1a är ett utmärkt exempel på detta. Visst är det vackrare att skriva så än. Jag är kär i en kort man som är trevlig och ser bra ut. Vi kanske tycker att ett knotigt gammalt äppelträd är en dålig bild men frågan är vilken känsla det väckte hos den som fick höra dessa ord. Vi måste som talare alltid sträva efter att anpassa oss efter vår publik, *decorum*, så att vi appellerar till dess innersta. *Quintilianus* menade om lyssnaren att man inte skulle sträva efter att han skulle förstå utan efter att han inte kunde undgå att förstå.

Alltså måste man vara tillräckligt klar, *perspicuitas*, och korrekt, *puritas*, för att det inte skall bli några missförstånd när man svänger sig i tropernas, *ornatus*, värld. Det finns mängder med knep för hur man kan smycka sina tal. Där finns troper som helt enkelt betyder att man vänder och vrider på en sak eller ord för att det skall bli mer uttrycksfullt. Sedan finns det figurer som ändrar betydelsen eller sammansättningen på vissa meningar och ord. En liknelse är en trop. Man kan säga att någon är opålitlig som en orm eftersom alla i västvärlden känner till berättelsen om Adam och Eva. Disney går ett steg längre och ritar en metafor av Sir Väs som en orm och visar på så vis hans personlighet ganska lätt. Det som skiljer liknelsen från metaforen är det lilla ordet som vilket inte finns med i metaforen. Sedan har vi allegorin där många av oss hört La Fontaines fabler som barn. Man använder djur som talar för att berätta något sedelärande. Metonymin byter ut ord. Man kan säga att namnet på något blivit synonymt för allt som har med det att göra. Ta exempelvis *Tipp-ex* som är ett varumärke men visst vet alla vad man menar när man säger *Tipp-ex*. Ironin och sarkasmen känner många igen från teaterns värld men den är också verksam fullt ut i den franska politiska polemiken. Hyperbolen känner vi igen från Jesu dagar då han talade om en kamel som skulle ta sig genom ett nålsöga vilket alla förstår är omöjligt medan litotesen står för den diametralt motsatta underdriften. De figurer som finns använder många av oss automatiskt men vi kan alla utveckla denna sida för här finns mycket att hämta om man vill göra sina tal intressantare. Man bör dock ha ett ords *denotation*, alltså betydelse klart för sig så att man inte använder dem på ett sätt som får åhörarna att tänka på helt andra saker, de *konnotationer* ett ord kan ha. Om man använder en person som förebild, *exemplum*, måste man förvissa sig om att han/hon ej är känd för något mindre bra än det du tänkte på. Visst tog Carl Lewis OS-guld och tränade hårt men han hade tagit droger för att nå sitt mål. Här kan figuren gå hand i hand med tropen då fabeln är en allegori medan det enskilda djuret i fabeln kan tjäna som *exemplum*. Ju mer man sitter och knåpar med sitt tal desto mer kan man åstadkomma. Tänk dig in i rollen som din egen publik. Vad skulle du tycka om att höra? Vad skulle du vilja mer om? Vad skulle du skratta åt? Vad skulle du röras av? Många av dessa utsmyckningar kan hjälpa dig att nå dessa effekter.

Synonymi är vanligt i hemmen. Vad det är? Man upprepar helt enkelt samma betydelse med olika ord. Italien är så vackert, helt underbart, ja helt enkelt betagande. Ni bara måste följa med mig dit! Visst reagerar man mer på en sådan uppmaning än på följande: Italien är fint. Om ni vill kan vi kanske åka dit. Sedan har vi *stegringsklimax* som både Martin Luther King och Hitler var skickliga på. De började så mjukt och fint tills talet steg i ett crescendo och då var det ingen som tvivlade på vart de ville nå med sitt tal och de flesta blev mycket påverkade av vad de hörde. Om man har de goda motiv som Aristoteles talade om kan man gärna använda detta men risken finns att det lätt låter bombastiskt och att själva budskapet går förlorat om man ej behärskar denna figur till fullo.

I dessa figurer ingår Aristoteles älskade *antiteser*, bilder som används som *evidentia*, *anaforer* och *epiforer* för de som tycker om att leka med ord. En form av ordantites kallas *paronomasi*, där ordet svängrum blir svångrem. En uppmaning, en så kallad *sentens* avslutar de flesta tal.

4. **Memoria** – hur man skall *fästa talet i minnet*. Under antikens tid lärde man sig allt utantill men idag kan vi använda oss av en disposition.
5. **Actio /Pronuntio** - hur man *framför* talet. Slappna av, se glad ut, se folk i ögonen, var välklädd och tänk positiva tankar.

- Kommer du nu ihåg de fem punkterna?
- På vilka sätt kommer du att använda dem i framtiden?

För mer information kom in på <http://www.retorik-kurser.se>